

УДК 327:339.9(4-6ЄС+5-191.2)

DOI: 10.24144/2078-1431.2026.1(36).165–182

*Євгеній Бевзюк,
доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

*Марта Шелемба,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ: ЕВОЛЮЦІЯ СТРАТЕГІЙ У КОНТЕКСТІ ГЕОЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано еволюцію політики Європейського Союзу (ЄС) щодо держав Центральної Азії (ЦА) у постбіполярний період. Визначено основні етапи формування взаємодії між ЄС і країнами регіону — від встановлення дипломатичних відносин і реалізації програм технічної допомоги до формування комплексної стратегічної політики. Досліджено інституційні механізми співпраці, зокрема програми TACIS, TRACECA, INOGATE, BOMCA та CADAP, а також їхній вплив на економічні, політичні та безпекові процеси в регіоні.

Особливу увагу приділено аналізу обмежень ефективності політики ЄС, зумовлених її нормативно-інституційним характером та недостатнім рівнем геоekonomічних і безпекових інструментів. Показано, що в умовах посилення геоekonomічної конкуренції ЄС поступається іншим зовнішнім акторам, насамперед Китаю у сфері інфраструктурних інвестицій та Росії у військово-політичному вимірі.

На основі проведеного дослідження сформульовано ключові аналітичні висновки щодо значення досвіду Центральної Азії для України. Обґрунтовано необхідність поєднання європейської інтеграції з розвитком економічних, інфраструктурних і безпекових інструментів, диверсифікації міжнародних партнерств, посилення антикорупційної політики та активної участі у регіональних форматах співпраці. Підкреслено, що в умовах війни реалізація геоekonomічного потенціалу України є обмеженою, що створює ризики втрати транзитної ролі в новій архітектурі міжнародних транспортних коридорів.

Ключові слова: *Європейський Союз, Центральна Азія, зовнішня політика, геоekonomіка, міжнародні відносини, інфраструктурні проекти, транзитні коридори, Україна.*

The article analyzes the evolution of the European Union's policy towards the Central Asian states in the post-bipolar period. It identifies the main stages of interaction between the EU and the countries of the region, ranging from the establishment of diplomatic relations and the implementation of technical assistance programs to the

development of a comprehensive strategic framework. The study examines key institutional instruments of cooperation, including TACIS, TRACECA, INOGATE, BOMCA, and CADAP, as well as their impact on economic, political, and security processes in the region.

Particular attention is paid to the limitations of the EU's policy effectiveness, обусловлених its predominantly normative and institutional character and the insufficient use of geo-economic and security instruments. It is demonstrated that, in the context of intensifying geo-economic competition, the EU lags behind other external actors, primarily China in infrastructure investment and Russia in the military-political domain.

Based on the analysis, the article formulates key conclusions regarding the relevance of Central Asia's experience for Ukraine. It substantiates the need to combine European integration with the development of economic, infrastructural, and security instruments, the diversification of international partnerships, the strengthening of anti-corruption mechanisms, and active participation in regional cooperation frameworks. It is emphasized that, under conditions of war, Ukraine's geo-economic potential remains constrained, creating risks of losing its transit role within emerging international transport corridors.

Keywords: *European Union, Central Asia, foreign policy, geo-economics, international relations, infrastructure projects, transit corridors, Ukraine.*

Постановка проблеми. Після розпаду СРСР держави ЦА інтегрувалися у систему міжнародних відносин, що зумовило формування політики ЄС щодо регіону — від технічної допомоги до стратегічного партнерства. Водночас сучасний етап характеризується посиленням геоекономічної конкуренції, у межах якої ЄС поступається Китаю в інфраструктурних інвестиціях і Росії у безпековому вимірі.

Попри значну кількість досліджень, недостатньо проаналізовано реальну ефективність політики ЄС у ЦА в умовах конкуренції великих держав, а також її практичне значення для України. В умовах війни ця проблема набуває особливої актуальності через трансформацію транспортних коридорів і зміну геоекономічних пріоритетів.

Отже, наукова проблема полягає у визначенні ефективності політики ЄС у ЦА та її значення для формування зовнішньополітичної і геоекономічної стратегії України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика політики ЄС в ЦА в українській науці досліджується фрагментарно, переважно у ширшому контексті геополітики та трансформації пострадянського простору.

Зокрема, у працях А.Гольцова [3] та А.Ю.Парфіненка [8] ЦА розглядається як простір геополітичної конкуренції та формування регіонального порядку. Аналітичні дослідження М.Гончара, О.Іщука, С.Лесняка [4] та матеріали Національного інституту стратегічних досліджень [7] акцентують увагу на геоекономічному значенні регіону, ролі транзитних коридорів і трансформаціях після 2022 р. Безпековий вимір розкрито у працях Є.Бевзюка та О.Котляр (ОДКБ) [1], а також О.Держалюка [5], який аналізує політику ЄС у сучасних умовах. Економічні та інтеграційні проце-

си досліджено у роботах Б.Голяничя (роль Китаю) [3] та Н.Микитчук [6] (участь у міжнародних організаціях). Узагальнюючі підходи до трансформації пострадянського простору представлені у працях Інституту всесвітньої історії НАН України під керівництвом А.Кудряченка [9].

Разом з тим, аналіз сучасної української історіографії свідчить, що дослідження мають переважно галузевий характер і зосереджуються окремо на геополітичних, безпекових або економічних аспектах. Комплексні роботи, присвячені саме еволюції політики ЄС в ЦА у контексті геоекономічної конкуренції та її значенню для України, залишаються обмеженими.

Отже, існує потреба у цілісному дослідженні, що поєднує аналіз політики ЄС, геоекономічної конкуренції та трансформації регіону Центральної Азії, а також визначає їх вплив на формування зовнішньополітичної та геоекономічної стратегії України.

Метою статті є комплексний аналіз еволюції політики ЄС щодо держав ЦА в умовах геоекономічної конкуренції та визначення її значення для формування зовнішньополітичної і геоекономічної стратегії України.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- проаналізувати еволюцію політики ЄС щодо держав ЦА;
- дослідити інституційні механізми та інструменти співробітництва;
- оцінити ефективність політики ЄС в умовах геоекономічної конкуренції;
- визначити значення досвіду Центральної Азії для України.

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні підходів провідних теорій міжнародних відносин і геоекономіки. Теоретичну основу становлять положення неореалізму (К.Волтц, Дж.Міршаймер), які дозволяють інтерпретувати політику Європейського Союзу в Центральній Азії як складову конкурентної боротьби великих держав за вплив у регіоні.

Для аналізу економічного виміру використано підходи геоекономіки (Е.Люттвак, Р.Блеквілл), що дають змогу оцінити роль інфраструктурних проєктів, інвестицій і транспортних коридорів як інструментів зовнішньополітичного впливу. Концепція «нормативної сили Європи» (І.Маннерс) застосована для пояснення специфіки політики ЄС, орієнтованої на поширення норм, інституцій і стандартів.

Зовнішньополітичні стратегії держав Центральної Азії проаналізовано через призму концепції багатовекторності та стратегії балансування (hedging) (Е.Куїк, К.Каплан), що дозволяє пояснити балансування між ЄС, Китаєм і Росією. Для оцінки інституційного виміру використано підходи інституціоналізму (Р.Кеохейн), які дають змогу дослідити ефективність програм ЄС як механізмів регіональної взаємодії.

Поєднання зазначених теоретичних підходів із методами порівняльного та кейс-аналізу забезпечує комплексне дослідження політики ЄС у ЦА та дозволяє визначити її значення для України в умовах сучасної геоекономічної конкуренції.

Виклад основного матеріалу. Витоки співробітництва Європейського Союзу з державами ЦА (Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан) сягають 1991 року, коли внаслідок розпаду СРСР краї-

ни регіону здобули незалежність, що сприяло їх включенню до міжнародних політичних і економічних процесів. Еволюція політики ЄС у ЦА відбувалася поетапно та відображала трансформацію зовнішньополітичних пріоритетів ЄС і зміну геополітичних умов у регіоні.

Перший етап охоплює початок 1990-х років (1991–1995 рр.) і характеризується встановленням дипломатичних відносин між ЄС і новими державами ЦА. У цей період Європейські співтовариства визнали незалежність країн регіону, що створило політико-правові передумови для подальшого розвитку співробітництва. Одним із ключових інструментів початкового етапу взаємодії стала програма TACIS (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States), започаткована у 1991 р. Вона передбачала надання технічної та фінансової допомоги пострадянським державам. Програма була спрямована на підтримку економічних реформ, розвиток ринкових інститутів та модернізацію державного управління. Упродовж 1991–2006 рр. загальний бюджет програми TACIS перевищив 7,3 млрд євро[21], частина яких була спрямована на реалізацію проєктів у країнах Центральної Азії.

Надалі фінансова підтримка ЄС регіону була розширена в межах нових інструментів співробітництва: у 2007–2013 рр. на програми розвитку ЦА було виділено близько 750 млн євро, а у 2014–2020 рр. — приблизно 1 млрд євро[24]. Це свідчить про поступове зростання значення ЦА у зовнішньополітичних і геоекономічних пріоритетах ЄС.

Другий етап (1996–2006 рр.) пов'язаний із поступовою інституціоналізацією співробітництва між ЄС і державами регіону. У цей період були укладені Угоди про партнерство і співробітництво (Partnership and Cooperation Agreements — PCA) з Казахстаном (1995 р.), Киргизстаном (1995 р.), Узбекистаном (1996 р.) та Таджикистаном (2004 р.) [26], які визначили правові засади політичного діалогу, торговельно-економічних відносин і галузевої взаємодії. Ці угоди стали правовою основою відносин ЄС із державами ЦА. Водночас PCA закріпили ключові принципи співробітництва — підтримка демократичних інституцій, верховенства права, розвиток ринкової економіки.

Попри формування інституційної основи співпраці, практичний економічний ефект цих угод був обмеженим. Угоди сприяли розвитку політичного діалогу, але вони не призвели до економічної інтеграції держав ЦА з ЄС. На початку 2000-х років у структурі зовнішньої торгівлі регіону провідні позиції зберігала Росія, частка якої становила близько 20–25% [31], тоді як економічна присутність Китаю швидко зростала і досягала приблизно 15–20%. Натомість частка Європейського Союзу залишалася на рівні близько 20–25%, що свідчило про відносно обмежений економічний вплив ЄС у регіоні. За таких умов взаємодія в межах PCA значною мірою залишалася декларативною. Стандартизований характер цих угод фактично відображав другорядність ЦА у зовнішньополітичних та геоекономічних пріоритетах ЄС в зазначений період.

Паралельно з укладанням Угод про партнерство і співробітництво ЄС започаткував низку регіональних програм. Однією з ключових ініці-

атив ЄС стала програма Міжнародний транспортний коридор Європа–Кавказ–Азія (TRASECA) у 1993 р. за підтримки Європейської Комісії. Її метою було формування транспортного коридору, що поєднує Європу з Кавказом і Центральною Азією через Чорне море та Каспійський регіон, а також розвиток альтернативних транзитних шляхів між Європою та Азією. Інституційне оформлення співробітництва відбулося у 1998 р. з підписанням Основної багатосторонньої угоди про міжнародний транспорт для розвитку коридору Європа–Кавказ–Азія, яка визначила правові засади функціонування цього транспортного маршруту [11].

Паралельно із транспортними ініціативами важливим напрямом співпраці стала програма Міждержавне транспортування нафти і газу до Європи (INOGATE), започаткована у 1995 р. Вона була орієнтована на поглиблення енергетичної взаємодії між ЄС, країнами Кавказу та ЦА, модернізацію енергетичної інфраструктури та диверсифікацію маршрутів транспортування енергоносіїв до Європи. Крім того, програма передбачала зближення енергетичного законодавства держав-партнерів та підвищення рівня енергоефективності [19].

У сфері безпеки кордонів важливу роль відіграє Програма управління кордонами в Центральній Азії (BOMSA), започаткована у 2003 р. Європейським Союзом з метою посилення ефективності прикордонного управління в країнах ЦА. У межах цієї ініціативи реалізуються заходи з модернізації прикордонної інфраструктури, підготовки персоналу, що має сприяти протидії незаконній міграції та транснаціональній злочинності [12].

Важливим елементом безпекового виміру співпраці стала також Програма дій ЄС з протидії наркотикам у Центральній Азії (CADAP), спрямована на боротьбу з незаконним обігом наркотиків та розвиток антинаркотичної політики держав регіону. Вона передбачає створення систем моніторингу наркотичної ситуації, підтримку правоохоронних органів, що є особливо актуальним з огляду на транзит наркотрафіку з Афганістану через регіон [14].

Незважаючи на значну кількість ініціатив, ефективність програм ЄС у ЦА часто оцінюється дослідниками критично. Зокрема, програма TRASECA отримала значне фінансування, проте її реальний вплив на структуру транзитних перевезень залишався обмеженим. За даними міжнародних досліджень транспортних коридорів, у межах TRASECA було реалізовано 85 проєктів (14 інвестиційних та 71 проєкт технічної допомоги) на суму понад 187 млн євро, спрямованих на модернізацію транспортної інфраструктури та гармонізацію транспортного законодавства [33].

Водночас у наукових дослідженнях підкреслюється, що навіть після цих інвестицій коридор TRASECA не зміг стати основним маршрутом перевезень між Європою та Азією. Основними причинами цього стали складність транзиту через кілька державних кордонів, наявність морських ділянок через Чорне та Каспійське моря, а також конкуренція з альтернативними транспортними маршрутами, передусім із Транссибірським коридором [34].

Крім того, в аналітичній записці «Донор без впливу: Європейський Союз у Центральній Азії», підготовленій дослідником С.Пейрузом для мережі PONARS Eurasia, підкреслюється, що загалом програми ЄС в регіоні — зокрема TRACECA, INOGATE, BOMCA та CADAP — не можна вважати повністю успішними. Автор зазначає, що, попри значну кількість проектів технічної допомоги, ці ініціативи мали обмежений вплив на економічні та політичні процеси в регіоні. У академічній літературі також наголошується, що навіть представники інституцій ЄС визнавали обмежений результат багатьох програм, які не змогли суттєво змінити структурні умови розвитку ЦА. Однією з причин цього дослідники вважають обмежені фінансові ресурси європейських ініціатив, що суттєво зменшувало їхній вплив порівняно з масштабними інфраструктурними інвестиціями інших зовнішніх акторів регіону, насамперед Росії та Китаю [30].

Критика також стосується масштабу фінансування європейських безпекових програм. Наприклад, бюджет програм BOMCA (2002–2010) становив приблизно 25,7 млн євро, тоді як бюджет CADAP (2001–2010) — близько 16 млн євро, що є порівняно невеликими сумами для регіону з протяжними кордонами та значними проблемами наркотрафіку [10].

Французький дослідник ЦА С.Пейруз визначає політику унії в регіоні як ситуацію, за якої ЄС виступає «донором без реального політичного впливу» [30], оскільки його фінансова допомога та технічні програми не супроводжуються масштабними геоекономічними інвестиціями, подібними до інфраструктурних проектів Росії чи Китаю.

Отже, другий етап взаємодії ЄС з державами ЦА (1996–2006 рр.) характеризувався формуванням інституційно-правової основи співробітництва через укладення Угод про партнерство і співробітництво та реалізацію програм TRACECA, INOGATE, BOMCA і CADAP. Водночас їхній економічний і геополітичний ефект залишався обмеженим і не призвів до суттєвих змін транспортної, енергетичної чи безпекової архітектури регіону.

Третій етап (2007–2018 рр.) пов'язаний із формуванням комплексної регіональної політики ЄС щодо ЦА. Перехід унії до стратегічного формату взаємодії з державами регіону у 2007 р. був зумовлений сукупністю геополітичних та інституційних чинників. Насамперед на початку 2000-х років зросло стратегічне значення Регіону у контексті енергетичної безпеки Європи та диверсифікації маршрутів постачання енергоносіїв із Каспійського басейну до європейських ринків. У Стратегії ЄС: «Європейський Союз і Центральна Азія: Стратегія нового партнерства» (2007) підкреслюється, що унія зацікавлена у розвитку «більш тісного партнерства з державами Центральної Азії, заснованого на спільних цінностях та спільних інтересах» [16, р. 3–4]. У документі також зазначається, що «ЄС має інтерес у зміцненні стабільності та безпеки в ЦА та у розвитку регіонального співробітництва», що відображало зростання значення регіону у зовнішній політиці Союзу.

Формування цієї стратегії було зумовлене низкою конкретних факторів. Однією з причин ухвалення Стратегії стала газова криза між Росією та Україною у січні 2006 р., коли внаслідок цінового та транзитного кон-

флікту між російською компанією «Газпром» і Україною було тимчасово скорочено постачання природного газу до низки європейських держав. Це призвело до зниження обсягів газу, що надходив до країн Центральної та Східної Європи, та посилило інтерес ЄС до диверсифікації джерел і маршрутів постачання енергоносіїв, зокрема з Каспійського регіону.

Другим важливим чинником стало розширення ЄС у 2004 та 2007 рр., унаслідок якого до складу ЄС увійшли 12 нових держав. Це суттєво змінило геополітичну конфігурацію європейського простору та посилило інтерес Брюсселя до пострадянського регіону. Третім фактором стали безпекові виклики, пов'язані з нестабільністю в Афганістані, що підвищило значення ЦА як транзитного регіону для міжнародних операцій та боротьби з наркотрафіком. Реалізація нової політики супроводжувалася збільшенням фінансової допомоги країнам регіону. У межах фінансової перспективи 2007–2013 рр. на програми співробітництва з ЦА було передбачено близько 719 млн євро [20]. Водночас масштаби цього фінансування залишалися відносно обмеженими, що свідчило про помірний рівень економічної присутності ЄС у регіоні.

Фактично, реалізація європейської стратегії відбувалася в умовах зростання економічної активності інших зовнішніх акторів у регіоні. Насамперед це стосувалося Китаю, який упродовж 2000-х — 2010-х років значно посилив свою економічну присутність у регіоні. У 2013 р. Китай проголосив ініціативу Економічного поясу Шовкового шляху (складову глобальної стратегії «Один пояс, один шлях»). Ця ініціатива передбачала формування мережі транспортних, енергетичних та логістичних коридорів, що поєднували Китай із ЦА та європейськими ринками. У межах цієї політики Китай суттєво розширив інвестиції у транспортну та енергетичну інфраструктуру регіону.

За оцінками дослідників, обсяг китайських інвестицій у держави ЦА до середини 2010-х років перевищив 30 млрд дол. США [13]. Для порівняння, фінансова допомога ЄС державам регіону у межах програм співробітництва 2007–2013 рр. становила близько 719 млн євро. Таким чином, обсяг фінансування ЄС складав лише приблизно 2–3% від китайських інвестицій у регіон. Така диспропорція у масштабах фінансування свідчила про формування в ЦА асиметричної геоекономічної конкуренції, у межах якої Китай виступав провідним інвестором інфраструктурного розвитку, тоді як політика ЄС залишалася переважно зосередженою на інституційній підтримці та програмах технічної допомоги.

Водночас вагомий вплив у регіоні зберігала і РФ. Одним із ключових інструментів її політико-безпекового впливу стала ОДКБ. У межах організації Росія відіграє провідну роль у формуванні регіональної геополітичної архітектури та закріпила свою військову присутність у регіоні. Зокрема, у Таджикистані розташована 201-ша російська військова база (понад 7 тис. військовослужбовців), яка є найбільшим російським військовим контингентом за межами країни, а в Киргизстані функціонує авіабаза Кант, створена у 2003 р. [32]. Крім того, у межах організації діють Колективні сили оперативного реагування (КСОР), сформовані у 2009 р.

Домінування Росії у безпековій архітектурі ЦА на початку 2000-х років стимулювало активізацію політики інших зовнішніх акторів. У цьому контексті ЄС у 2007 р. ухвалив документ «Європейський Союз і Центральна Азія: Стратегія нового партнерства», покликаний інституціоналізувати його політику та розширити політико-економічну присутність у регіоні. Водночас інструменти ЄС були переважно економічними та нормативними, що обмежувало його можливості конкурувати з військово-політичним впливом Росії.

В той самий час важливим економічним інструментом російського впливу стала інтеграційна політика Москви у межах Євразійського економічного союзу (ЄАЕС), який набув чинності 1 січня 2015 р. на підставі Договору про ЄАЕС, підписаного у травні 2014 р. До складу Союзу увійшли Росія, Казахстан, Білорусь, Вірменія та Киргизстан (який приєднався у серпні 2015 р.). ЄАЕС передбачає формування спільного митного простору та забезпечує вільний рух товарів, послуг, капіталу і робочої сили між державами-учасницями. Сукупний ринок Союзу охоплює понад 180 млн осіб, а сумарний ВВП країн-учасниць перевищує 2,5 трлн дол. США. [35]. Таким чином, ЄАЕС став важливим інституційним механізмом економічної інтеграції на пострадянському просторі, що посилювало геоекономічний вплив Росії у ЦА та створювало додаткові структурні переваги порівняно з економічними інструментами ЄС у регіоні.

Четвертий етап розвитку відносин між Європейським Союзом і державами Центральної Азії розпочався після ухвалення у 2019 р. оновленої Стратегії ЄС щодо Центральної Азії — «Європейський Союз і Центральна Азія: нові можливості для зміцнення партнерства»

Поява нової Стратегії Європейського Союзу щодо Центральної Азії у 2019 р. була зумовлена змінами у політичній та економічній ситуації регіону, а також зростанням його значення у міжнародних відносинах. У документі наголошується, що «Центральна Азія стає дедалі важливішим партнером для Європейського Союзу», що відображає підвищення ролі регіону у зовнішній політиці ЄС. Водночас у Стратегії підкреслюється зацікавленість Європи у стабільному розвитку регіону, оскільки «Європейський Союз має значний інтерес у мирній, процвітаючій та добре взаємопов'язаній Центральній Азії» [22]. Таким чином, оновлення стратегічної рамки співпраці було зумовлене прагненням ЄС адаптувати свою політику до нових геополітичних умов та сформуванню більш системну модель взаємодії з державами регіону.

Документ також акцентує увагу на позитивних змінах у самому регіоні, які створили нові можливості для розвитку партнерства. Зокрема зазначається, що «нова Стратегія Європейського об'єднання спирається на позитивні зміни в регіоні та спрямована на зміцнення співпраці з державами Центральної Азії» [22]. У зв'язку з цим стратегія визначає нову модель взаємодії, орієнтовану на розвиток довгострокового партнерства.

Таким чином, оновлена Стратегія сформувала нову концептуальну рамку відносин між ЄС і державами регіону, спрямовану на поглиблення політичного та економічного діалогу. На відміну від попередньої стра-

тегії 2007 р., новий документ орієнтований на формування довгострокового стратегічного партнерства. Стратегія структурує політику ЄС у регіоні навколо трьох напрямів співпраці: «Партнерство задля стійкості» (Partnering for Resilience), «Партнерство задля процвітання» (Partnering for Prosperity) та «Поглиблення спільної взаємодії» (Working Better Together). Така модель відображає прагнення ЄС посилити свою присутність у регіоні.

Водночас детальніший аналіз змісту документа виявляє певні обмеження його практичної спрямованості. Стратегія має переважно рамковий характер, а більшість її положень сформульовано у вигляді загальних декларативних принципів. Попри це, окремі напрями співпраці між ЄС із державами регіону реалізуються через конкретні галузеві програми.

Одним із таких напрямів є освітньо-наукове співробітництво. Зокрема, у 2015–2019 рр. ЄС реалізувало понад 1,1 тис. міжуніверситетських проєктів, у межах яких 7 395 студентів, дослідників і викладачів взяли участь у програмах мобільності. Додатково, 343 студенти з країн регіону отримали магістерські стипендії Erasmus Mundus для навчання в університетах ЄС. Паралельно університети ЦА долучилися до 84 проєктів модернізації вищої освіти [17].

Загалом з 2014 р. у програмах академічної мобільності ЄС взяли участь понад 9 тис. осіб із держав ЦА, що становить лише близько 0,01% населення регіону (80–90 млн осіб). Це все ж свідчить про обмежений масштаб освітнього впливу Європи в регіоні. Попри поступове розширення співпраці, освітньо-гуманітарний простір ЦА значною мірою залишається інтегрованим у пострадянські інституційні та культурні мережі, що забезпечує збереження впливу Росії у сфері освіти, науки та гуманітарних зв'язків.

Одним із показників ефективності реалізації Стратегії ЄС щодо Центральної Азії 2019 р. стало поступове зростання економічної взаємодії між сторонами. Після ухвалення документа спостерігалася активізація торговельно-економічних зв'язків. У 2023 р. Європейський Союз був другим торговельним партнером країн регіону, забезпечуючи близько 22,6% їхньої зовнішньої торгівлі, а також залишався найбільшим інвестором, на який припадало понад 40% прямих іноземних інвестицій [15]. Перше місце за обсягами торгівлі посідав Китай (близько 23–25%), тоді як Росія займала третю позицію (близько 18–20%) [15].

Одним із ключових напрямів економічної співпраці в межах Стратегії став розвиток Транскаспійського міжнародного транспортного коридору (Middle Corridor), який ЄС розглядає як важливий стратегічний маршрут між Європою та Азією. Модернізація його інфраструктури потребує близько 18–20 млрд євро інвестицій і передбачається за участю Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейського інвестиційного банку (ЄІБ), Світового банку та Азійського банку розвитку [25]. Після 2022 р. значення цього маршруту суттєво зросло, оскільки він сприяє формуванню альтернативних торговельних шляхів між Європою та Азією, що оминають територію Росії [37].

У цьому контексті важливе значення має також ініціатива «Глобальний шлюз» (Global Gateway) — стратегічна інвестиційна програма Європейського Союзу, започаткована у 2021 р. Європейською Комісією. Вона спрямована на розвиток глобальної інфраструктури та транспортно-економічних зв'язків між Європою і країнами світу. Загальний обсяг інвестицій у межах програми може сягати 300 млрд євро, спрямованих на реалізацію міжнародних інфраструктурних проєктів [18]. При цьому для держав Центральної Азії передбачено фінансування обсягом близько 12 млрд євро [23]. Таким чином, частка регіону становить близько 4% від загального обсягу інвестицій. Це свідчить про відносно обмежене місце Центральної Азії у системі глобальних інфраструктурних пріоритетів Європейського Союзу.

Реалізація Стратегії сприяла посиленню політичного діалогу між Європейським Союзом і державами Центральної Азії. Активізувалися інституційні формати співпраці, включно з регулярними зустрічами міністрів закордонних справ та багатосторонніми форумами. Кульмінацією цього процесу став перший саміт ЄС — Центральної Азії у Самарканді 4 квітня 2025 р., під час якого сторони домовилися підвищити відносини до рівня стратегічного партнерства.

Отже, четвертий етап відносин між ЄС і державами ЦА пов'язаний із формуванням нової стратегічної рамки співпраці після ухвалення Стратегії 2019 р. Попри активізацію політичного діалогу та економічних контактів, більшість ініціатив має рамковий характер, а вплив ЄС у регіоні залишається обмеженим.

Досвід реалізації політики ЄС щодо держав ЦА становить значний аналітичний інтерес для України не стільки через використання окремих програм співробітництва, скільки через результати їх функціонування в специфічному геополітичному середовищі регіону (КНР, США, ЄС, Росія, Туреччина). На відміну від країн Східної Європи, держави ЦА не мають перспективи членства в ЄС. У цих умовах політика ЄС у регіоні реалізується переважно через інструменти економічної співпраці, інституційної підтримки та розвитку інфраструктурних зв'язків без формування повноцінної інтеграційної моделі. Саме ця специфіка створює важливі аналітичні уроки для України.

Перший урок показує, що одного нормативного впливу ЄС недостатньо в умовах геополітичного суперництва. Попри значну кількість програм технічної допомоги, політичний вплив ЄС у ЦА тривалий час залишався обмеженим. Регіональна система міжнародних відносин формувалася переважно під впливом інших акторів. Зокрема, Росія зберігала військово-політичну присутність, тоді як Китай активно розширював економічну експансію через інвестиції.

Для України цей досвід важливий, оскільки показує: підтримки ЄС через норми та інституції недостатньо без економічної та безпекової складової.

Другий урок стосується ролі гео економічної конкуренції у формуванні регіональної політики ЄС. У регіоні ЄС значною мірою поступався

Китаю за масштабами інфраструктурних інвестицій. Зокрема, обсяг китайських інвестицій у регіон до середини 2010-х років перевищив 30 млрд дол., тоді як фінансова допомога ЄС у межах регіональних програм була значно меншою. Ця диспропорція свідчить про формування асиметричної геоекономічної конкуренції. Китай виступає основним інвестором інфраструктурного розвитку, тоді як ЄС переважно використовує інституційні та нормативні інструменти впливу.

Для України це означає, що європейська інтеграція без активної участі в інфраструктурних проєктах не забезпечує повноцінної геоекономічної присутності ані в Європі, ані в регіоні Центральної Азії в умовах конкуренції великих держав. Водночас у воєнних умовах їх реалізація є обмеженою та відтермінованою.

Третій урок пов'язаний із посиленням значення транзитної геоекономіки. Центральна Азія трансформується у важливий транзитний простір між Європою та Азією, зокрема завдяки розвитку Транскаспійського міжнародного транспортного коридору (Middle Corridor), який підтримується ЄС як альтернатива маршрутам через Росію.

Для України це відкриває можливості стати ключовим транзитним вузлом. Водночас війна істотно обмежує реалізацію цього потенціалу та створює ризик переорієнтації міжнародних транспортних потоків поза межами України.

Четвертий урок полягає в обмеженій ефективності інституційних програм за відсутності вагомої політичної і економічної складової. Досвід Центральної Азії свідчить, що технічна допомога та інституційна підтримка, попри їхню важливість для модернізації окремих елементів державного управління, не забезпечують системних економічних змін і не трансформують політичні режими, які часто зберігають ознаки авторитаризму та корупційності. За таких умов навіть масштабні інвестиційні проєкти нерідко супроводжуються неефективним використанням ресурсів і не забезпечують стійкого економічного ефекту.

Для України цей досвід є показовим, оскільки у документах ЄС системно наголошується на збереженні високого рівня корупції як структурного чинника, що обмежує ефективність інституційних реформ і реалізацію інвестиційних проєктів. Це актуалізує необхідність посилення антикорупційних механізмів і забезпечення прозорого управління ресурсами як передумови досягнення реальних трансформаційних результатів.

П'ятий урок полягає у значенні багатовекторної зовнішньої політики малих і середніх держав. Більшість країн ЦА реалізують стратегію балансування між кількома зовнішніми центрами сили — США, Росією, Китаєм, ЄС та іншими міжнародними акторами. Така модель дозволяє державам регіону зменшувати залежність від одного партнера та розширювати економічні можливості.

Для України цей досвід є корисним у контексті формування стратегії економічної дипломатії, яка, зберігаючи стратегічний курс на європейську інтеграцію, передбачає розширення та диверсифікацію міжнародних економічних партнерств.

Шостий урок пов'язаний із роллю регіонального виміру співпраці. Політика Європейського Союзу в Центральній Азії значною мірою орієнтована на розвиток регіональних форматів взаємодії. Вони передбачають координацію політики між кількома державами регіону та сприяють формуванню спільних підходів до розвитку. Такий підхід дозволяє створювати ширші економічні та інфраструктурні простори співробітництва.

Для України цей досвід є релевантним у контексті розвитку регіональних форматів взаємодії з державами Чорноморського та Каспійського регіонів. Це відкриває можливості для посилення економічної інтеграції, розвитку транспортно-логістичних коридорів і розширення міждержавної координації.

Висновки. Таким чином, еволюція політики Європейського Союзу щодо держав Центральної Азії засвідчує перехід від початкового етапу встановлення співробітництва до формування комплексної стратегічної взаємодії. Водночас, попри розвиток інституційних механізмів, збільшення фінансової допомоги та активізацію політичного діалогу, вплив ЄС у регіоні залишається обмеженим.

Ключовою особливістю політики ЄС є її нормативно-інституційний характер, який не супроводжується достатніми геоекономічними та безпековими інструментами. У результаті ЄС поступається іншим акторам, насамперед Китаю в інфраструктурних інвестиціях і Росії у військово-політичному вимірі. Реалізація програм ЄС, попри їхню інституційну значущість, не забезпечила глибоких економічних і політичних трансформацій регіону.

У сучасних умовах ЄС намагається посилити економічну присутність через розвиток інфраструктурних ініціатив, зокрема Транскаспійського транспортного коридору та програми «Глобальний шлюз», однак їхній вплив залишається обмеженим унаслідок асиметричної геоекономічної конкуренції.

Досвід Центральної Азії має важливе значення для України, оскільки демонструє необхідність поєднання європейської інтеграції з розвитком економічних, інфраструктурних і безпекових інструментів. Водночас в умовах війни можливості реалізації такого підходу є обмеженими, що створює ризики втрати транзитного потенціалу.

Отже, ефективна стратегія України має базуватися на поєднанні курсу на ЄС із диверсифікацією партнерств, розвитком інфраструктурних проєктів, посиленням антикорупційних механізмів і участю у регіональних форматах співпраці, що дозволить зміцнити її геоекономічні позиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевзюк Є., Котляр О. Пошук регіональної безпекової парадигми як відображення проблем колективної безпеки у пострадянському просторі: на прикладі ОДКБ. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. 2023. Вип. 32. С. 81–105. URL: https://jnas.nbuiv.gov.ua/j-pdf/Mzu_2023_32_6.pdf (дата звернення: 19.01.2026).

2. Гольцов А. Г. Геополітичний порядок у Центральній Азії. *Politicus*. 2024. № 5. С. 127–132. URL: https://politicus.od.ua/5_2024/20.pdf (дата звернення: 18.01.2026).
3. Голянич Б. Співробітництво Китаю з країнами Центральної Азії: сьогодення та перспективи. *Медіафорум*. 2023. Вип. 13. С. 11–23. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.13.11-23> (дата звернення: 08.01.2026).
4. Гончар М., Іщук О., Лесняк С. Центральна Азія — Європейський Союз (+Україна): перспективи і виклики. Київ, 2023. 48 с. URL: <https://analytics.intsecurity.org/ukraine-eu-central-asia/> (дата звернення: 11.01.2026).
5. Держалюк О. М. Ціннісний вимір безпекової політики ЄС в контексті повномасштабної війни Росії проти України. *Проблеми всесвітньої історії*. 2025. № 3(31). С. 18–42. URL: <https://journal.ivinas.gov.ua/pwh/article/download/361/332/673> (дата звернення: 10.01.2026).
6. Микитчук Н. М. Країни Центральної Азії: участь у міжнародних організаціях та регіональних інтеграційних процесах. *Міжнародні історико-політичні дослідження*. 2022. № 12. С. 103–156. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/1c157864-a0f2-4dff-9504-896ea7aa90ce/download> (дата звернення: 22.01.2026).
7. Національний інститут стратегічних досліджень. Перший саміт ЄС — Центральна Азія: геополітичний контекст. Київ, 2025. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosynu/pershyy-samit-yes-tsentralna-aziya-heopolitychnyy-kontekst> (дата звернення: 09.01.2026).
8. Парфіненко А. Ю. Центральна Азія як геостратегічний регіон у сучасному геополітичному протистоянні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2020. № 12. С. 24–37. URL: <https://scispace.com/pdf/15-1ef2cudh.pdf> (дата звернення: 08.01.2026).
9. Практики подолання тоталітарного спадку у країнах пострадянського простору (1991–2021 рр.). Кудряченко А. І. (ред.). Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2022. 192 с.
10. Abdulhamidova N. *The European Union–Central Asia: Cooperation and Challenges*. Linköping, 2009. 90 p. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:283484/fulltext03.pdf> (accessed: 11.01.2026).
11. *Basic Multilateral Agreement on International Transport for Development of the Europe–the Caucasus–Asia Corridor*. Baku, 8 September 1998. URL: https://traceca.org/fileadmin/fm-dam/pdfs/til_mla/en/MLA_en.pdf (accessed: 15.01.2026).
12. *Border Management Programme in Central Asia (BOMCA)*. Programme overview. URL: <https://www.bomca-eu.org/en/programme/overview> (accessed: 11.01.2026).
13. Çelik Y. China’s Economic Presence in Central Asia: Kazakhstan Case. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2023. P. 225–238. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2966901> (accessed: 11.02.2026).
14. *Central Asia Drug Action Programme (CADAP)*. About the Programme. URL: <https://cadap-eu.org/en/about.html> (accessed: 11.03.2026).
15. Council of the European Union. *First EU–Central Asia Summit*, 4 April 2025. Brussels, 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2025/04/04/> (дата звернення: 16.02.2026).
16. Council of the European Union. *The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership*. Brussels, 2007. 20 p. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10113-2007-INIT/en/pdf> (accessed: 11.02.2026).

17. European Commission. EU–Central Asia Academic Cooperation through Erasmus+. Brussels, 2020. 4 p. URL: https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/centralasia-regional-erasmusplus-2019_en.pdf (accessed: 13.02.2026).
18. European Commission. Global Gateway: up to €300 billion for the European Union's strategy to boost sustainable links around the world. Brussels, 2021. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6433 (accessed: 17.01.2026).
19. European Commission. Regional Energy Cooperation Programme: INOGATE. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2017-03/enpi_2010_c2010_5018_rap_east_parti_inogate.pdf (accessed: 13.02.2026).
20. European Commission. Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia 2007–2013. Brussels, 2007. 61 p. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/regional_strategy_paper_for_assistance_to_central_asia_2007-2013.pdf (accessed: 13.02.2026).
21. European Commission. The TACIS Programme 1991–2006. Final Report. Brussels, 2007. URL: <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/2/1/34459.pdf> (accessed: 22.01.2026).
22. European Commission; High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. The EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership. Brussels, 15 May 2019. JOIN(2019) 9 final. URL: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_-_the_eu_and_central_asia_-_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf (accessed: 19.01.2026).
23. European Council; European Commission. Joint press release following the first EU–Central Asia Summit. Samarkand, 4 April 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/04/04/joint-press-release-following-the-first-eu-central-asia-summit/> (accessed: 16.01.2026).
24. European Parliament. The EU and Central Asia: Strategy and Relations. Brussels, 2016. 14 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/535019/EXPO_IDA\(2016\)535019_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/535019/EXPO_IDA(2016)535019_EN.pdf) (accessed: 01.02.2026).
25. EY (Ernst & Young). Trans-Caspian International Transport Route (Middle Corridor). EY Insights, 2024. URL: https://www.ey.com/en_kz/insights/strategy-transactions/trans-caspian-international-transport-route (дата звернення: 16.02.2026).
26. Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States and the Republic of Kazakhstan. Brussels, 23 January 1995. Official Journal of the European Communities. 1999. L 196. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:21999A0728\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:21999A0728(02)) (accessed: 01.02.2026).
27. Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and their Member States and the Kyrgyz Republic. Brussels, 9 February 1995. Official Journal of the European Communities. 1999. L 196. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_internation/1999/491/oj/eng (accessed: 14.02.2026).
28. Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and their Member States and the Republic of Uzbekistan. Florence, 21 June 1996. Official Journal of the European Communities. 1999. L 229. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_internation/1999/593/oj/eng (accessed: 19.02.2026).
29. Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and their Member States and the Republic of Tajikistan.

- Luxembourg, 11 October 2004. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22009A1230\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22009A1230(01)) (accessed: 13.01.2026).
30. Peyrouse S. A Donor without Influence: The European Union in Central Asia. PONARS Eurasia Policy Memo. 2017. No. 478. URL: <https://www.ponarseurasia.org/a-donor-without-influence-the-european-union-in-central-asia/> (accessed: 21.01.2026).
  31. Pomfret R. Trade Policies in Central Asia after EU Enlargement and before Russian WTO Accession: Regionalism and Integration into the World Economy. *Economic Systems*. 2005. Vol. 29, No. 1. P. 32–57. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2005.01.002> (accessed: 22.01.2026).
  32. Rotar I. Moscow and Dushanbe Strengthen Their Military Alliance. *Eurasia Daily Monitor*. 2013. 16 October. URL: <https://jamestown.org/program/moscow-and-dushanbe-strengthen-their-military-alliance/> (accessed: 11.01.2026).
  33. TRACECA — CAREC Transport Corridors. Asian Development Bank / CAREC, 2020. 11 p. URL: https://www.carecprogram.org/uploads/TRACECA_CAREC-Development-Partner_May-2020.pdf (accessed: 11.03.2026).
  34. TRACECA. Evaluation Report of the TRACECA Programme. 30 p. URL: https://traceca-org.org/fileadmin/fm-dam/pdfs/til_igcmeets/16th/docs/eng/Appendix_6_Evaluation%20Report_eng.pdf (accessed: 02.02.2026).
  35. Treaty on the Eurasian Economic Union (29 May 2014). URL: https://www.eaeunion.org/upload/medialibrary/1f7/Treaty_on_the_Eurasian_Economic_Union.pdf (accessed: 03.02.2026).
  36. Eurasian Economic Commission. Eurasian Economic Union: General Information. URL: <https://eaeunion.org/en/#about> (accessed: 15.02.2026).
  37. World Bank. Trade and Transport Connectivity in the Middle Corridor. Washington DC, 2023. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/middle-corridor-trade-transport> (accessed: 11.01.2026).

REFERENCES

1. Bevziuk Ye., Kotliar O. Poshuk rehionalnoi bezpekovoï paradyhmy yak vidobrazhennia problem kolektyvnoi bezpeky u postradianskomu prostori: na prykladi ODKB [Search for a regional security paradigm as a reflection of collective security problems in the post-Soviet space: the case of the CSTO]. *Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovî poshuky i znakhidky*. 2023. Issue 32. P. 81–105. Retrieved from https://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/Mzu_2023_32_6.pdf (accessed 19.01.2026) [in Ukrainian].
2. Holtsov A. H. Heopolitychnyi poriadok u Tsentralnii Azii [Geopolitical order in Central Asia]. *Politicus*. 2024. No. 5. P. 127–132. Retrieved from https://politicus.od.ua/5_2024/20.pdf (accessed 18.01.2026) [in Ukrainian].
3. Holianych B. Spivrobitnytstvo Kytau z krainamy Tsentralnoi Azii: sohodennia ta perspektyvy [China's cooperation with Central Asian countries: present and prospects]. *Mediaforum*. 2023. Issue 13. P. 11–23. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.13.11-23> (accessed 08.01.2026) [in Ukrainian].
4. Honchar M., Ishchuk O., Lesniak S. Tsentralna Azia — Yevropeyskyi Soiuz (+Ukraina): perspektyvy i vyklyky [Central Asia — European Union (+Ukraine): prospects and challenges]. *Kyiv*, 2023. 48 p. Retrieved from <https://analytics.intsecurity.org/ukraine-eu-central-asia/> (accessed 11.01.2026) [in Ukrainian].

5. Derzhaliuk O. M. Tsinnisnyi vymir bezpekovoi polityky YeS v konteksti povnomashtabnoi viiny Rosii proty Ukrainy [Value dimension of the EU security policy in the context of Russia's full-scale war against Ukraine]. *Problemy vsesvitnoi istorii*. 2025. No. 3(31). P. 18–42. Retrieved from <https://journal.ivinas.gov.ua/pwh/article/download/361/332/673> (accessed 10.01.2026) [in Ukrainian].
6. Mykytchuk N. M. Krainy Tsentralnoi Azii: uchast u mizhnarodnykh orhanizatsiakh ta rehionalnykh intehratsiynykh protsesakh [Central Asian countries in international organizations and regional integration processes]. *Mizhnarodni istoryko-politychni doslidzhennia*. 2022. No. 12. P. 103–156. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/1c157864-a0f2-4dff-9504-896ea7aa90ce/download> (accessed 22.01.2026) [in Ukrainian].
7. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Pershyi samit YeS — Tsentralna Aziia: heopolitychnyi kontekst [First EU–Central Asia Summit: geopolitical context]. Kyiv, 2025. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/pershyi-samit-yes-tsentralna-aziya-heopolitychnyy-kontekst> (accessed 09.01.2026) [in Ukrainian].
8. Parfinenko A. Yu. Tsentralna Aziia yak heostratehichnyi rehion u suchasnomu heopolitychnomu protystoianni [Central Asia as a geostrategic region in modern geopolitical confrontation]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. 2020. No. 12. P. 24–37. Retrieved from <https://scispace.com/pdf/15-1ef2cudh.pdf> (accessed 08.01.2026) [in Ukrainian].
9. Kudriachenko A. I. (ed.). *Praktyky podolannia totalitarnoho spadku u krainakh postradianskoho prostoru (1991–2021 rr.)* [Practices of overcoming the totalitarian legacy in post-Soviet countries (1991–2021)]. Kyiv: Institute of World History NAS of Ukraine, 2022. 192 p. [in Ukrainian].
10. Abdulhamidova N. *The European Union–Central Asia: Cooperation and Challenges*. Linköping, 2009. 90 p. Retrieved from <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:283484/fulltext03.pdf> (accessed 11.01.2026) [in English].
11. Basic Multilateral Agreement on International Transport for Development of the Europe–the Caucasus–Asia Corridor. Baku, 8 September 1998. Retrieved from https://traceca-org.org/fileadmin/fm-dam/pdfs/til_mla/en/MLA_en.pdf (accessed 15.01.2026) [in English].
12. Border Management Programme in Central Asia (BOMCA). Programme overview. Retrieved from <https://www.bomca-eu.org/en/programme/overview> (accessed 11.01.2026) [in English].
13. Çelik Y. China's Economic Presence in Central Asia: Kazakhstan Case. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2023. P. 225–238. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2966901> (accessed 11.02.2026) [in English].
14. Central Asia Drug Action Programme (CADAP). About the Programme. Retrieved from <https://cadap-eu.org/en/about.html> (accessed 11.03.2026) [in English].
15. Council of the European Union. First EU–Central Asia Summit, 4 April 2025. Brussels, 2025. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2025/04/04/> (accessed 16.02.2026) [in English].
16. Council of the European Union. *The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership*. Brussels, 2007. 20 p. Retrieved from <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10113-2007-INIT/en/pdf> (accessed 11.02.2026) [in English].

17. European Commission. EU–Central Asia Academic Cooperation through Erasmus+. Brussels, 2020. 4 p. Retrieved from https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/centralasia-regional-erasmusplus-2019_en.pdf (accessed 13.02.2026) [in English].
18. European Commission. Global Gateway: up to €300 billion for the European Union's strategy to boost sustainable links around the world. Brussels, 2021. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_6433 (accessed 17.01.2026) [in English].
19. European Commission. Regional Energy Cooperation Programme: INOGATE. Retrieved from https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2017-03/enpi_2010_c2010_5018_rap_east_parti_inogate.pdf (accessed 13.02.2026) [in English].
20. European Commission. Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia 2007–2013. Brussels, 2007. 61 p. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/regional_strategy_paper_for_assistance_to_central_asia_2007-2013.pdf (accessed 13.02.2026) [in English].
21. European Commission. The TACIS Programme 1991–2006. Final Report. Brussels, 2007. Retrieved from <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/2/1/34459.pdf> (accessed 22.01.2026) [in English].
22. European Commission; High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. The EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership. Brussels, 15 May 2019. JOIN(2019) 9 final. Available at: https://eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_-_the_eu_and_central_asia_-_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf (accessed 19.01.2026) [in English].
23. European Council; European Commission. Joint press release following the first EU–Central Asia Summit. Samarkand, 4 April 2025. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/04/04/joint-press-release-following-the-first-eu-central-asia-summit/> (accessed 16.01.2026) [in English].
24. European Parliament. The EU and Central Asia: Strategy and Relations. Brussels, 2016. 14 p. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/535019/EXPO_IDA\(2016\)535019_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/535019/EXPO_IDA(2016)535019_EN.pdf) (accessed 01.02.2026) [in English].
25. EY (Ernst & Young). Trans-Caspian International Transport Route (Middle Corridor). EY Insights, 2024. Retrieved from https://www.ey.com/en_kz/insights/strategy-transactions/trans-caspian-international-transport-route (accessed 16.02.2026) [in English].
26. Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States and the Republic of Kazakhstan. Brussels, 23 January 1995. Official Journal of the European Communities. 1999. L 196. Retrieved from [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:21999A0728\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:21999A0728(02)) (accessed 01.02.2026) [in English].
27. Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and their Member States and the Kyrgyz Republic. Brussels, 9 February 1995. Official Journal of the European Communities. 1999. L 196. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_internation/1999/491/oj/eng (accessed 14.02.2026) [in English].
28. Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and their Member States and the Republic of Uzbekistan.

- Florence, 21 June 1996. Official Journal of the European Communities. 1999. L 229. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/eli/agree_internation/1999/593/oj/eng (accessed 19.02.2026) [in English].
29. Partnership and Cooperation Agreement establishing a partnership between the European Communities and their Member States and the Republic of Tajikistan. Luxembourg, 11 October 2004. Retrieved from [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22009A1230\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22009A1230(01)) (accessed 13.01.2026) [in English].
  30. Peyrouse S. A Donor without Influence: The European Union in Central Asia. PONARS Eurasia Policy Memo. 2017. No. 478. Retrieved from <https://www.ponarseurasia.org/a-donor-without-influence-the-european-union-in-central-asia/> (accessed 21.01.2026) [in English].
  31. Pomfret R. Trade Policies in Central Asia after EU Enlargement and before Russian WTO Accession: Regionalism and Integration into the World Economy. *Economic Systems*. 2005. Vol. 29, No. 1. P. 32–57. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2005.01.002> (accessed 22.01.2026) [in English].
  32. Rotar I. Moscow and Dushanbe Strengthen Their Military Alliance. *Eurasia Daily Monitor*. 2013. 16 October. Retrieved from <https://jamestown.org/program/moscow-and-dushanbe-strengthen-their-military-alliance/> (accessed 11.01.2026) [in English].
  33. TRACECA — CAREC Transport Corridors. Asian Development Bank / CAREC, 2020. 11 p. Retrieved from https://www.carecprogram.org/uploads/TRACECA_CAREC-Development-Partner_May-2020.pdf (accessed 11.03.2026) [in English].
  34. TRACECA. Evaluation Report of the TRACECA Programme. Retrieved from https://traceca-org.org/fileadmin/fm-dam/pdfs/til_igcmeets/16th/docs/eng/Appendix_6_Evaluation%20Report_eng.pdf (accessed 02.02.2026) [in English].
  35. Treaty on the Eurasian Economic Union. 29 May 2014. Retrieved from https://www.eaeunion.org/upload/medialibrary/1f7/Treaty_on_the_Eurasian_Economic_Union.pdf (accessed 03.02.2026) [in English].
  36. Eurasian Economic Commission. Eurasian Economic Union: General Information. Retrieved from <https://eaeunion.org/en/#about> (accessed 15.02.2026) [in English].
  37. World Bank. Trade and Transport Connectivity in the Middle Corridor. Washington DC, 2023. Retrieved from <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/middle-corridor-trade-transport> (accessed 11.01.2026) [in English].